

ХАЄЦЬКА

Ольга Петрівна
haetska@i.ua

к.е.н., старший викладач
кафедри економіки,
Вінницький національний
аграрний університет

УДК 339.9(477)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
УКРАЇНИMODERN TENDENCIES OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF
UKRAINE

У статті досліджено сучасний стан та тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності України, визначено основні напрямки стратегії України у зовнішньоекономічних відносинах з іншими країнами, проаналізовано зовнішню торгівлю товарами та послугами в динаміці. Висвітлено основні фактори та шляхи підвищення експортного потенціалу України. Проаналізовано конкурентоспроможність галузей національного виробництва, обґрунтовано товарні та географічні пріоритети нарощування експорту країни.

В статье исследовано современное состояние и тенденции развития внешнеэкономической деятельности Украины, определены основные направления стратегии Украины во внешнеэкономических отношениях с другими странами, проанализирована внешняя торговля товарами и услугами в динамике. Отражены основные факторы и пути повышения экспортного потенциала Украины. Проанализирована конкурентоспособность отраслей национального производства, обоснованно товарные и географические приоритеты наращивания экспорта страны.

The current state and trends of foreign economic activity of Ukraine are investigated, the main directions of Ukraine's strategy in foreign economic relations with other countries are determined; the dynamic of foreign trade in goods and services is analyzed in the article. The basic factors and ways to enhance the export potential of Ukraine are considered. The competitiveness of the sectors of national production are analyzed, the commodity and geographical priorities of increasing of national exports are grounded.

Ключові слова: експорт, імпорт, зовнішньоекономічна діяльність, товарна структура, географічна структура

Ключевые слова: экспорт, импорт, внешнеэкономическая деятельность, товарная структура, географическая структура

Keywords: export, import, foreign economic activity, commodity structure, regional pattern

ВСТУП

Зовнішньоекономічна діяльність є важливим чинником, що впливає на динаміку та структуру національної економіки. Українська економіка має інтегруватися та поліпшувати свої позиції на світогосподарській арені.

Стан експортно-імпортного потенціалу в Україні відображає реальну ситуацію в країні, внутрішні економічні відносини та зовнішньоекономічні зв'язки. Розвиток економіки України на сучасному етапі слід формувати розробляючи експортно-орієнтовану модель, яка відобразить економічні потужності країни та забезпечуватиме реалізацію товарів та послуг на зовнішніх ринках.

Україна має значний експортний потенціал у сфері агропромислового комплексу, але не завжди може його реалізувати. Це пояснюється тим, що існує жорстка конкуренція на міжнародних ринках, але природно-кліматичні умови, зручне географічне

розташування, наявність природних ресурсів та кваліфікованої та дешевої робочої сили сприяють виходу України на міжнародні ринки. Незважаючи на нестабільну політичну та економічну ситуацію в країні агропромисловий комплекс все ж демонструє стабільні результати та займає важливе місце на світовому ринку сільськогосподарської продукції.

МЕТОЮ СТАТТІ є дослідження тенденцій розвитку зовнішньоекономічної діяльності України та умов інтегрування країни в систему міжнародного поділу праці, з урахуванням основних тенденцій розвитку міжнародної економіки та рекомендація шляхів покращення своїх позицій на світових ринках за умов проведення ефективної зовнішньоекономічної політики.

Сучасні дослідження та публікації

Роль і місце зовнішньоекономічної діяльності, перспективи експортно-імпортного потенціалу України у своїх працях висвітлили вітчизняні науковці:

В.Г. Андрійчук, В.І. Власов, В.І. Губенко, О.А. Кириченко, Ю.Г. Козак, А.І. Кредісов, В.С. Сухарський та ін. Проте залишаються нерозкритими проблеми пов'язані з підвищенням конкурентоспроможності вітчизняної продукції в умовах зовнішньоекономічної діяльності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

При розгляді тенденцій та визначенні перспектив зовнішньоекономічної діяльності України у статті застосовано загальнонаукові методи дослідження, економічного і статистичного аналізу та методи логічного узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

В умовах обмеженості ресурсів та безмежності людських потреб, жодна країна світу не в змозі задовольнити свої потреби лише наявними у неї власними ресурсами, тому економіка будь якої країни, в тому числі і України, має потребу при їх відсутності або нестачі ввозити ресурси, товари чи послуги з інших країн, а наявні у великій кількості – експортувати за кордон.

Головним елементом стратегії України у зовнішньоекономічних відносинах з іншими країнами слід вважати створення потужного експортного сектору, залучення іноземних інвестицій, зміцнення

національної валюти та багато інших проблем, що на даний час не є розв'язаними.

Аналізуючи зовнішню торгівлю товарами в період з 2000 по 2015 роки, слід зазначити, що показники імпорту переважали показники експорту (рис.1). За останні три роки сальдо по експорту у 2013 році складало 91,9% попереднього року, у 2014 році – 86,5%, у 2015 році – 70,7%; по імпорту за відповідні роки: 91,2%; 71,8% і 69,9%. Лише у 2015 році змінилось сальдо зовнішньоторговельного балансу, експорт переважав імпорт на 611 млн. дол США (приблизно така ж ситуація була у 2010 році – 617 млн. дол США, тоді як у попередніх роках сальдо було мінусове) [1].

У 2016 році експорт товарів становив 36362,8 млн. дол. США, імпорт – 39248,6 млн. дол. США. Порівняно із 2015 роком експорт скоротився на 4,6% (на 1764,3 млн. дол), імпорт збільшився на 4,6% (на 1732,2 млн. дол). Негативне сальдо становило 2885,8 млн. дол. США.

У зовнішній торгівлі послугами (2013-2016 роки) експорт переважає над імпортом, сальдо додатне: 6710,2; 5147,7; 4213,6 та 4326,7 млн. дол США відповідно. Збільшується і кількість підприємств, що здійснюють зовнішню торгівлю послугами та кількість самих країн партнерів. Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 216 країн світу.

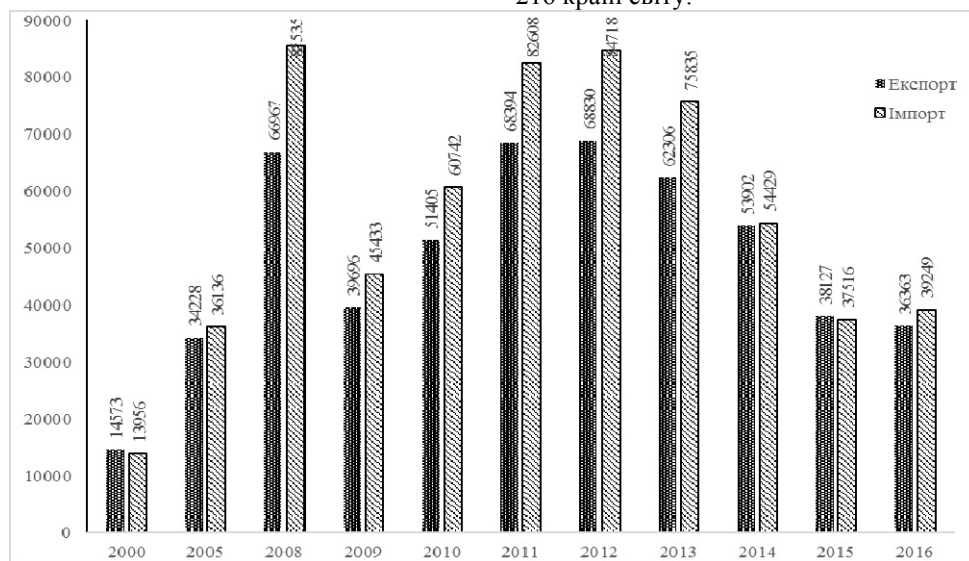

Рис. 1. Зовнішня торгівля товарами, млн. дол. США [побудовано на основі [1]]

Основною причиною значних обсягів імпорту (рис.1) є залежність національної економіки від імпорту паливно-енергетичних ресурсів та окремих видів сировини. Також наша країна є імпортозалежною через ряд причин: наявність структурних диспропорцій в економіці, висока матеріало- та енергоємність, сировинно-експортна спрямованість вітчизняного виробництва; висока собівартість вітчизняної продукції; високий ступінь зношеності основних виробничих фондів, необхідність модернізації та переоснащення вітчизняного виробництва; недостатньо висока якість та обмеженість асортименту продукції та інше [2].

Аналізуючи структуру українського експорту у 2015 році, можна відзначити, що на сільське господарство припадало 38 %, чорні метали – 19 %, мінеральні продукти – 9 %, хімічна промисловість – 6 %, машинобудування – 5 %, інші – 23 % [1].

У 2016 році експорт товарів та послуг становив 44885,4 млн. дол. США, імпорту – 44548,1 млн. дол. Порівняно із 2015 роком експорт скоротився на 4,1 %, імпорт збільшився на 3,7 %. Позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу становило 337,3 млн. дол. (у 2015 році позитивне – 3828,2 млн. дол.) [1].

У географічному розподілі структура українського експорту залишається майже незмінною, вагомі

позиції займають країни: Туреччина, Єгипет, Польща, Італія, Росія, Китай, Індія, Німеччина; імпорту: Китай, Німеччина, Росія, Білорусь, Італія, США, Франція. Провідна роль належать трьом регіонам – країнам Європейського Союзу, Азії та Африки [3].

У зовнішній торгівлі України з країнами СНД по імпорту відбулось скорочення з 35 % у 2013 році до

26,2 % у 2015 році, стосовно експорту спостерігалось теж зменшення з 36,6 % до 24,2 % відповідно. В той час як зовнішня торгівля з країнами ЄС мала позитивну динаміку: імпорт – з 37,2 % підвищився до 42,1 %; експорт – з 26,9 % до 32,8 % (рис.2).

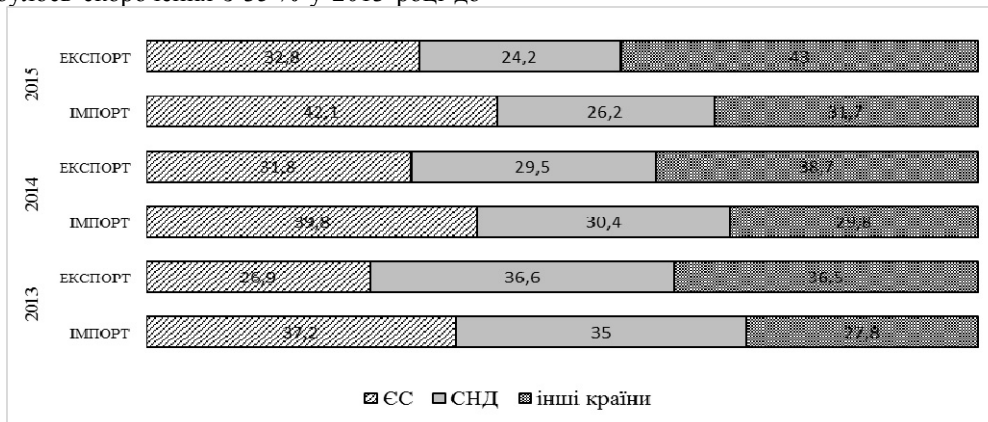

Рис. 2. Зовнішня торгівля України з країнами СНД та ЄС [складено на основі [4]]

Основним торговельним партнером у 2015 році залишались країни Євросоюзу, обсяги поставок українських товарів зростали (Німеччина, Польща, Італія, Угорщина, Нідерланди). Право експорту на ринки Європейського Союзу мають 277 вітчизняних підприємств, із них 97 – підприємства, які виробляють харчову продукцію, 180 – це підприємства, які виробляють продукти нетваринного походження. У структурі експорту до країн ЄС у 2015 році переважали: чорні метали (20 %), зернові культури (12 %), електронні машини та устаткування (11 %); у структурі імпорту: енергетичні матеріали, нафта та продукти її переробки (22 %), котли, машини і механічні пристрої (10 %), електричні машини, полімерні матеріали і пластмаси (по 7 %) та інші. Експорт товарів становить 85,2 %, а послуг 14,8 % [5].

У 2016 році експорт товарів з України до країн ЄС складався з продукції агропромислового комплексу та харчової промисловості (30 %), металургійного комплексу (24 %), машинобудування (15 %), мінеральних продуктів (10 %), деревини та паперової маси (7 %), продукції легкої промисловості (6 %), різних промислових товарів (4 %) та продукції хімічної промисловості (4 %). У структурі імпорту товарів найбільшу частку становила продукція машинобудування (32 %), продукція хімічної промисловості (27 %), мінеральні продукти (13 %) і продукція АПК та харчової промисловості (11 %) [5].

В аграрній сфері торговельно-економічні відносини України та ЄС є дещо ускладненими, через застосування високих тарифів та нетарифних методів. Значно знизити торговельні бар'єри та відкрити нові можливості для розвитку торгівлі може поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі, що посилить роль України на міжнародних ринках [6].

Водночас Україна зменшила імпорт товарів з Росії, також скорочується експортний ринок для українських товарів. Росія, в рейтингу основних

імпортерів українського продовольства займає 15-е місце. При цьому частка Росії в експорті товарів у 2016 році зменшилась до 10 %, а в імпорті – на 7 % порівняно з 2015 роком.

В цілому, з країнами СНД, відбулося зниження вітчизняного експорту сільськогосподарської продукції, частка яких в експорті української агропродукції зменшилася у 2015 році на третину (з 15,1 % до 10,2 %) [7].

У 2015 році експорт агропродовольчої продукції збільшився лише до країн Азії, а у 2016 році Азія лише посилила свої позиції основного імпортера вітчизняної агропродукції.

Індія, яка 2014 року посідала перше місце за обсягами закупівель продукції вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників, у 2015 році перемістилася на друге місце, а у 2016 році повернула собі лідерство у рейтингу найбільших імпортерів аграрної української продукції.

За результатами 2016 року Єгипет із часткою 8 % займає другу сходинку рейтингу основних імпортерів вітчизняної сільгосппродукції. Вартісні обсяги експорту до цієї країни збільшилися на 30 %, проти показників 2015 року.

Китай, який у 2015 році перемістився з п'ятого на перше місце по імпорту української аграрної продукції, у 2016 році – на третьому місці, частка його складає 7 % від загального експорту української сільгосппродукції.

За ними слідують Іспанія, Нідерланди, Іран, Італія, Туреччина та Польща.

Регіональна структура експорту сільськогосподарської продукції у 2016 році виглядає таким чином: країни Азії – 46 %; Європейські країни – 27 %; країни Африки – 16 %; країни СНД – 8 %; США – 1 %; інші країни – 3 % [3].

Товарна структура експорту України у 2015 році складала: чорні метали (21,2 %); зернові культури (15,9 %); жири та олії тваринного та рослинного

походження (8,7 %); руди, шлаки і зола (5,8 %); електричні машини (5,2 %); механічні машини (5,1 %); насіння і плоди олійних рослин (3,9 %) та інші (34,2 %).

Товарна структура імпорту складає: палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки (29,0 %); механічні машини (9,5 %); електричні машини (7,2 %); пластмаси, полімерні матеріали (5,6 %); засоби наземного транспорту, крім залізничного (4,3 %); фармацевтична продукція (3,6 %); різноманітна хімічна продукція (2,5 %) та інші (38,3 %) [1, 9].

Найбільші суми платежів до дежбюджету з імпорту отримано з таких товарів, як нафта та нафтопродукти, легкові автомобілі, кам'яне вугілля, інсектициди, гербіциди, фунгіциди тощо. Мито з експорту сплачено по товарах: відходи та брухт чорних металів, велика рогата худоба, насіння льону та інші.

Україна володіє значним експортним потенціалом в агропромисловому комплексі і має великі можливості виробництва сільськогосподарської продукції. Сільськогосподарська продукція займає все більшу частку у структурі загального експорту країни (табл. 1).

Таблиця 1

Структура експорту аграрної продукції України у 2015 році [складено на основі 1]

Товарні групи	Роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*
Експорт, усього млн. дол		51430,5	68394,2	68809,8	63312,0	53901,7	38127,1	32734,4
Агропродовольчий експорт, усього млн. дол		9936,1	12804,1	17880,6	17024,3	16668,8	14563,0	13566,6
I. Живі тварини; продукти тваринного походження, млн. дол		771,4	936,6	961,3	1084,1	1014,4	823,4	702,6
II. Продукти рослинного походження, млн. дол		3976,3	5532,0	9213,9	8875,9	8736,1	7971,4	7177,3
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження, млн. дол		2617,3	3396,4	4211,5	3507,1	3822,0	3299,8	3524,8
IV. Готові харчові продукти, млн. дол		2571,1	2939,1	3493,9	3557,2	3096,3	2468,4	2161,9
Частка агропродовольчого експорту в загальних обсягах експорту, %		19,3	18,7	26,0	26,9	30,9	38,2	41,4

*Дані за 11 місяців (січень-листопад) 2016 р.

Аграрний сектор для України відіграє дедалі більшу роль. Як видно з таблиці 1, частка агропродовольчого експорту в загальних обсягах експорту, займає все більший відсоток (з 19,3 % у 2010 році до 41,4 % у 2016 році, збільшення в два рази).

Головними продуктами експорту в 2016 році традиційно стали: олія соняшникова та насіння олійних культур; зернові культури (ячмінь, пшениця, кукурудза); соя; м'ясо і харчові субпродукти свійської птиці; молоко та молочні продукти; сири; масло вершкове; риба; цукор та кондитерські вироби з нього; хлібобулочні вироби; горілка та спирт етиловий.

Україна посідає восьме місце в світі за обсягами експорту зернових культур та одинадцять – з експорту технічних культур. Обсяги виробництва пшениці кожного року ростуть, а обсяги виробництва всіх інших культур зменшуються. Найвищий темп росту експорту спостерігається в експортуванні таких культур: кукурудза, пшениця, ячмінь, жито та інші. Ці культури вивозились до: Єгипту, Індонезії, Кореї, Іспанії, Італії; Бангладеш, Литва, Ізраїль, Іспанія і т.д.

В умовах жорсткої конкуренції основними чинниками розвитку АПК та зовнішньоекономічної діяльності України мають бути:

- гармонізація національного законодавства та нормативно-правової бази, в частині безпечності продукції та її якості;

- підвищення якості продукції та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зовнішніх ринках;

- освоєння нових ринків і використання переваг міжнародної інтеграції при нарощуванні експортних можливостей;

- використання потенціалу усіх сфер економіки: науково-технічна, продовольча, енергетична, екологічна, транспортна і т.д.;

- визначення стійких пріоритетів у сфері співробітництва з різними країнами та взаємовигідні відносини з провідними світовими організаціями;

- вдосконалення механізму державної підтримки сприятливого податкового середовища та фінансово-кредитного забезпечення аграрного сектору [10].

У 2015/16 маркетинговому році: на 4 % зріс зовнішньоторговельний обіг продукції агропромислового комплексу; досягнуто рекордного експорту зернових (понад 39 млн тонн); ЄС збільшив квоти для сільськогосподарських виробників України; 277 українських підприємств мають право експорту на ринки ЄС. Агропромисловий комплекс забезпечує понад 40 % всього експорту держави [4].

ВИСНОВКИ

Для підвищення ефективності зовнішньоекономічної стратегії України та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств слід враховувати такі напрямки:

- нарощування потужного експортного потенціалу;
- удосконалення законодавчої бази в країні;
- сприяння залученню іноземних інвестицій;
- диверсифікація товарної структури українського експорту;
- розширення ринків збуту – географічна диверсифікація;
- запровадження енергоощадних технологій та впровадження технічної модернізації виробництва;
- впровадження у виробництво нових високопродуктивних сортів та гібридів сільськогосподарських культур;
- ефективність та сприяння податкової, цінової, кредитної, фінансової і валютної політики та інші.

Для подальшого розвитку зовнішньоекономічної діяльності України та «аграрного» експорту, зокрема, необхідно вести внутрішню політику стимулювання виробництва не лише сировини, а якісних та безпечних товарів та послуг, що буде сприяти ефективному економічному розвитку України та покращить показники експорту загалом.

Список використаних джерел

1. Зовнішньоекономічна діяльність [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної служби статистики України – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року (проект) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822>.
3. Пугачов М.І. У 2016 році експорт вітчизняної агропродовольчої продукції до ЄС збільшився [Електронний ресурс] / М.І. Пугачов // Агроновини. – 2016. – Режим доступу: <http://agronews.ua/node/74313>
4. Статистичний збірник «Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2015 році». Державна служба статистики України. Відповідальний за випуск А.О. Фризоренко. м. Київ. – 2016. – 316 с.
5. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Показники торгівлі України з ЄС за 2015 рік. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>
6. Чан-хі О.С. Зовнішньоторговельні перспективи агропромислового комплексу України в контексті Єроїнтеграції / О.С. Чан-хі // Агросвіт. – 2016. – № 11. – С.16-21.
7. Сава А. «Аграрний» експорт України: стан, проблеми і перспективи. [Електронний ресурс] / Міністерство аграрної політики і продовольства / А.Сава – Режим доступу: <http://agroprod.biz/2016/06/29/ahraryj-eksport-ukrajiny-stan-problemy-i-perspektyvy/>
8. Моніторинг стану АПК. Експортовано понад 23 млн тонн зерна. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/uk/>
9. Статистичний щорічник України за 2016 рік [Електронний ресурс] / Офіційний сайт: Державна служба статистики України. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/oper_new.html
10. Лупенко Ю.О. Сучасний стан та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору України: завдання агро економічної науки. / Ю.О. Лупенко // Економіка АПК. – 2015. – № 6 – С. 6-10.